

УДК 658.562:005.35:339.137.2

DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.92.353191>

ОЦІНКА СЕРЕДОВИЩА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ КРІЗЬ ПРИЗМУ АНАЛІЗУ ЯКОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕЛІТ

Компанієць В.В., академік Академії економічних наук України,

д.е.н., професор

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2289-5477>

Бела О.О., аспірант (УкрДУЗТ)

В публікації на основі аналізу індексу якості еліт (EQx) України проведено оцінку середовища формування соціально відповідальної діяльності та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Теоретично доведено, що інструментарій EQx доцільно використовувати для цієї мети оскільки: еліти впливають на створення соціокультурного середовища, інститутів суспільства, соціально-економічних стратегій та політик, і через це на моделі менеджменту, економічні параметри діяльності, поведінку керівників підприємств.

Аналіз якості еліт за дванадцятьма стовпами EQx показав, що в Україні сформовані несприятливі умови розвитку економіки та конкурентоспроможності підприємств, їх мотивації до соціально відповідальної поведінки. На це вплинула позиція українських еліт, які за типом є рентоорієнтованими або прагнучими до влади.

Доведено, що для позитивних змін необхідно формування трансформаційного й морального лідерства та культури добросовісності в бізнесі та суспільстві.

Ключові слова: якість еліт, соціально відповідальна поведінка підприємств, конкурентоспроможність національних підприємств, середовище соціальної відповідальності, трансформаційне, моральне лідерство.

ASSESSMENT OF THE ENVIRONMENT OF SOCIALLY RESPONSIBLE ACTIVITIES AND COMPETITIVENESS OF DOMESTIC ENTERPRISES THROUGH THE PRISM OF ANALYSIS OF THE QUALITY OF NATIONAL ELITES

Kompaniets V.V., Doctor of Economics, professor

Bela O.O., graduate student, (USURT)

The publication, based on the analysis of the Elite Quality Index (EQx) of Ukraine, assesses the environment for the formation of socially responsible activities and the competitiveness of domestic enterprises.

It is theoretically proven that the EQx toolkit can and should be used for this purpose. Elites influence the creation of institutions of society, socio-economic strategies and policies, occupy key state positions with their supporters. Because of this, they regulate socio-economic processes and markets and control national resources. They influence the socio-cultural

environment and, because of this, the mental models of management, the behavior of enterprise managers, and organizational culture. It is proven that if elites create the conditions for the existence of national enterprises, guided by their own benefit, and not national interests, this reduces the potential for competitiveness of enterprises and negatively affects the formation of socially responsible behavior.

Analysis of the quality of Ukraine's elites according to the twelve pillars of EQx over the past five years has shown that the country has created rather unfavorable conditions for the development of the national socio-economic system and the competitiveness of enterprises, and the motivation of domestic business to behave socially responsible. This was influenced by the position of Ukrainian elites, who are typically rent-seeking or power-hungry.

It has been proven that since the threats are primarily associated with the low quality of elites motivated to obtain their own benefits, rather than the development of the national socio-economic system, the directions of change require not only institutional reforms, but also the formation of transformational and moral leadership and a culture of integrity in business and society.

Key words: *quality of elites, socially responsible behavior of enterprises, competitiveness of national enterprises, environment of social responsibility, transformational, moral leadership.*

Постановка проблеми. Актуальність. Розвиток соціально-економічних систем (СЕС) будь-якого рівня багато в чому визначається якістю управлінців й лідерів вищих рівнів (тобто еліти). Західні вчені довели, що еліти мають непропорційно великий вплив на результати розвитку [1]. Хоча ресурси країни є глибокими детермінантами зростання, траєкторія їхнього руху формується діями еліт. Відповідно, дії еліт та їх результати можуть створювати як позитивні перспективи, так і загрози щодо розвитку національної СЕС, конкурентоспроможності національних підприємств, а також ступеню їх соціально відповідальної поведінки.

Останні дві позиції є необхідною умовою для вітчизняних підприємств, які виходять, або планують виходити на зовнішні ринки. А таких серед підприємств середнього та малого бізнесу (МСП), як показують опитування дослідження програми розвитку ООН (UNDP), станом на жовтень 2023 року було 43%. [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення не вирішених частин загальної проблеми. Західні науковці з 2021 року пропонують досить корисний інструмент, який може допомогти оцінити відповідні перспективи

й загрози функціонування підприємств, що виникають в певній країні внаслідок дії еліт, як політичних, так і економічних. Це - Індекс якості еліт (EQx – EliteQualityIndex), що є аналітичним інструментом, який відображає здатність національних еліт сприяти довгостроковому економічному розвитку та ефективному створенню суспільної цінності. «Еліти – це групи, які мають найсильнішу координаційну здатність щодо ключових ресурсів суспільства» [3]. Вони мають контроль над найпотужнішими бізнес-структурами, здатними генерувати значні доходи та накопичувати капітал. З точки зору політекономічної теорії та практики економічного життя «еліти керують бізнес-моделями, які генерують багатство та дозволяють його накопичення разом із владою» [4].

Такі явища й категорії як якість, у т.ч. відповідальність еліт, конкурентоспроможність національної економіки та підприємств, соціально відповідальна поведінка бізнесу є глибоко пов'язаними між собою.

Вплив корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), соціально відповідальної поведінки (СВП), або відповідальної ділової поведінки (ВДП), за

термінологією ОСЕР, на конкурентоспроможність підприємств (КСП) доводять західні науковці, як ми показали у відповідній публікації [5]. Взагалі, СВП в європейському просторі є наразі маркером репутації бізнесу і вимогою з боку зацікавлених сторін до бізнесу, про що мова йде у ключовій статті щодо (КСВ/ВДП) на сайті Європейської комісії [6].

Сутність концепції якості еліт, вплив якості у т.ч. відповідальності еліт на КСП національної економіки ми довели у відповідній публікації, відмічаючи досить невелику обізнаність вітчизняних науковців із дослідженням якості еліт [7].

Те що, дії еліт (політичних, економічних) впливають на бізнес-клімат в певній країні також доволі відоме положення. В ньому можливо переконатись досліджуючи хоча б архітектуру й методику формування індексу легкості ведення бізнесу - Ease of Doing Business Index (EDBI), що оцінює регуляторну базу, з якою стикається приватний сектор (нова, але недосконала його версія – це Індекс B-Ready (Business-Ready) [8,9]. Або це можливо зробити вивчаючи Глобальний індекс підприємництва та розвитку - Global Entrepreneurship & Development Index (GEDI) - інструмент, який вимірює та ранжує країни на основі їхніх підприємницьких екосистем [10]. З цією ж метою можна скористатись звітом «Global Entrepreneurship Monitor» [11]. Високу кореляцію (вона складає 0,831) між якістю еліт (індексом EQx) та середовищем ведення бізнесу (індексом EDBI) доводять розрахунки авторів EQx [3].

Також західними науковцями доведено, що мотивація соціально відповідальної поведінки підприємств може бути внутрішньою та зовнішньою, що ми також відстежували у відповідній публікації [5]. Зовнішня мотивація, у т.ч. полягає у створенні в національній СЕС відповідних умов для СВП. В цьому разі бізнес зацікавлений у проявах соціальної відповідальності.

Невирішеною в науковому плані і практично значущою проблематикою залишається проведення оцінки середовища для формування соціально відповідальної поведінки вітчизняних підприємств та забезпечення основи їх конкурентоспроможності за допомогою аналізу EQx. Такий підхід допоможе довести, що якість, в т.ч. соціальна відповідальність національних еліт, є найвагомим чинником соціальної відповідальності та конкурентоспроможності національних підприємств. Також на основі аналізу EQx ми проаналізуємо найбільш критичні позиції якості українських еліт, їх вплив на соціально відповідальну поведінку та конкурентоспроможність.

Це і буде метою цієї публікації.

Перед тим, як вирішити цю мету, коротко зупинимось на *архітектурі індексу й сенсі його складових.*

EQx складається з двох основних субіндексів: «Влада» (Power) та «Цінність» (Value), кожен з яких поділяється на політичну та економічну складові, утворюючи чотири індексні області: «Політична влада», «Економічна сила», «Політична цінність», «Економічна цінність».

Індексна область «Політична влада» (Political Power) вимірює захоплення трьох видів правил (три перші стовпи): правил держави, правил регулювання бізнесу та правил ринків праці та посад державної служби.

Індексна область «Економічна влада» (Economic Power) вимірює домінування еліти на рівні галузі, на рівні фірми та з точки зору творчого руйнування (тобто потенціалу підприємницької діяльності щодо створення нового). Економічна влада відображає майбутній потенціал створення елітами вартості (цінності).

Індексна область «Політична вартість (цінність)» (Political Value) вимірює ступінь створення цінності порівняно з її вилученням у політичному вимірі. Це концептуалізується як

незароблений дохід держави, а також як отримання та надання нею доходу (наприклад, у формі податків, субсидій та регіональних трансфертів).

Індексна область «Економічна вартість (цінність)» (Economic Value) вимірює поточну діяльність еліт зі створення та видобутку цінності в економіці, точніше на трьох ринках: ринку

товарів та послуг, ринку капіталу та ринку праці.

Також EQx має дванадцять стовпів, які служать для того, щоб дозволити аналіз конкретних вимірів якості еліти.

Архітектуру індексу якості еліт (EQx) зі стислими поясненнями подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Архітектура індексу якості еліт (EQx) зі стислими поясненнями, складено за: [3,4,12]

Індексні області	Стовпи	Стисле пояснення
Політична влада (Political Power)	захоплення держави (State Capture)	вплив еліт на державні інститути для власної вигоди
	регуляторне захоплення (Regulatory Capture)	використання елітами регуляторних органів для отримання переваг
	захоплення людських ресурсів (Human Capture)	контроль еліт над призначеннями на ключові посади
Економічна влада (Economic Power)	домінування в галузях (Industry або Coalition Dominance)	концентрація еліт у певних секторах економіки
	домінування фірм (Firm Dominance)	монополізація ринку окремими компаніями
	креативне руйнування (Creative Destruction)	здатність економіки до інновацій та заміни застарілих структур
Політична цінність (Political Value)	надання доходів (Giving Income)	перерозподіл ресурсів через субсидії та трансферти
	вилучення доходів (Taking Income)	оподаткування та інші форми вилучення ресурсів
	незароблені доходи (Unearned Income)	доходи, отримані без створення доданої вартості
Економічна цінність (Economic Value)	рента виробника (Producer Rent)	прибутки, отримані завдяки ринковим перевагам
	капітальна рента (Capital Rent)	доходи від інвестицій та фінансових активів
	рента праці (Labor Rent)	доходи, пов'язані з працею та зайнятістю

Для того, щоб виділити найбільші загрози для розвитку національної СЕС та національних підприємств, їх вплив на конкурентоспроможність та соціальну відповідальність, з точки зору створеної елітами моделі управління СЕС, соціально-економічного та правового

клімату в країні, умов для розвитку людини та бізнесів, пропонуємо до розгляду оцінку місця України серед 151 країн в рейтингу EQx за дванадцятьма стовпами індексу якості еліт в динаміці (таблиця 2). Така оцінка показників в динаміці дозволить дещо уникнути вад,

які існують у методології розрахунку EQx (наприклад, застарілість баз деяких даних або ефекту пролонгованих у часі наслідків дій минулої еліти на теперішній стан справ).

Для того, щоб зробити результати

аналізу більш наявними та зрозумілими, ми також в таблиці 3 навели країни, що стоять поряд з Україною в EQx (вище та нижче на позицію) за дванадцятьма стовпами індексу якості еліт.

Таблиця 2

Дванадцять стовпів індексу якості еліт України в динаміці (2021-2025), складено за: [12-16]

Стовпи	Значення за роками (місце в рейтингу серед 151 країн)				
	2021	2022	2023	2024	2025
1. State Capture	44	50	51	45	40
2. Regulatory Capture	71	100	96	96	105
3. Human Capture	102	101	85	135	118
4. Industry Dominance	127	133	96	59	50
5. Firm Dominance	60	77	64	14	56
6. Creative Destruction	79	69	44	55	51
7. Giving Income	88	72	48	70	46
8. Taking Income	121	119	145	145	151
9. Unearned Income	58	100	73	123	118
11. Producer Value	89	82	58	70	74
12. Capital Value	59	45	126	119	111
13. Labor Value	91	114	118	137	139
Рейтинг (EQx)	76	86	73	108	114

Таблиця 3

Дванадцять стовпів індексу якості еліт України (країни поряд у рейтингу), складено за: [3-7]

Стовпи	2024
1. State Capture	Північна Македонія, Руанда, Україна, Індонезія, Нігерія
2. Regulatory Capture	Азербайджан, Буркіна Фасо, Україна, Бенін, Таїланд
3. Human Capture	Судан, Бангладеш, Україна, Об'єднані Арабські Емірати, Азербайджан
4. Industry Dominance	Куба, Майамі, Україна, Болівія, Туніс
5. Firm Dominance	Мексика, Естонія, Україна, Чілі, Азербайджан
6. Creative Destruction	Аргентина, Норвегія, Україна, Бангладеш, Словенія
7. Giving Income	Грузія, Еквадор, Україна, Парагвай, Гондурас
8. Taking Income	Сальвадор, Латвія, Україна, Куба, Кіргізія
9. Unearned Income	Бразилія, Лаос, Україна, Молдова, Канада
10. Producer Value	Ботсвана, Папуа Нова Гвінея, Україна, Республіка Корея, Таїланд
11. Capital Value	Малі, Ефіопія, Україна, Уругвай, Турція
12. Labor Value	Намібія, Південна Африка, Україна, Афганістан, Габон
Рейтинг (EQx)	Папуа Нова Гвінея, Туніс, Україна, Гвінея Бісау, М'янма

Аналіз результатів. Слід відмітити, що, що в останні два роки значення EQx

погіршується, на що можливо вплинула війна в Україні.

Ми бачимо, що стабільно низькою є оцінка за такими стовпами: як регуляторне захоплення; захоплення людських ресурсів; вилучення доходів; рента праці. Низькою, і такою, що має негативну динаміку в останні роки за стовпами: незароблені доходи; капітальна рента. Україна у рейтингу знаходиться поряд з малорозвиненими країнами Африки та Азії (за виключенням деяких позицій, що може бути пов'язано із недоліками у розрахунку EQx).

Що це означає? Прокоментуємо критичні стовпи, надаючи значення деяких найгірших складових за даними Elite Quality Report 2024.

Регуляторне захоплення: українські еліти створюють регулятивні умови існування підприємств мотивуючись власною вигодою, а не національними інтересами, це, зокрема стосується регулювання прав приватної власності (95 місце), забезпечення дотримання нормативних вимог (92 місце). Внаслідок несприятливого клімату в Україні існує велика частка неформальної економіки або сірий ринок праці (124 місце). Це значно знижує надходження до бюджету та впливає на підвищений рівень експлуатації людської праці, соціальну незахищеність працівників.

Захоплення людських ресурсів проявляється у недотриманні прав людини (118 місце), обмеженні з боку уряду релігійних прав (105 місце) та у такому явищі як сучасне рабство (142 місце). Сучасне рабство – це неприпустима форма вилучення ренти, коли багатство передається від тих, хто експлуатується, до тих, чий бізнес-моделі вилучення цінності отримують вигоду від безкоштовної праці або заробітної плати нижче ринкової рівноваги. Глобальний індекс рабства також вимірює торгівлю людьми [7, р.149].

Логічно пов'язане з високим рівнем захоплення людських ресурсів значення стовпчика «рента праці» і його складових. Так, за рівнем зростання продуктивності

праці Україна займає 118 місце, за рівнем участі робочої сили (відсотком населення працездатного віку, яке або зайняте, або активно шукає роботу) – 102 місце. За рівнем загального безробіття – 118 місце, безробіття молоді – 107 місце. Найгіршим, в наслідок у т.ч. бойових дій, є рівень відтоку кадрів та «відтоку мізків» - 148 місце.

Вилучення доходів. Стабільно несприятливою для розвитку підприємств в Україні є фіскальна політика. В значеннях показників стовпчику про це свідчать позиції: податкові надходження у % від ВВП (відхилення від оптимального рівня) - 73 місце; ставка корпоративного податку (відхилення від оптимального рівня) - 81 місце.

Незароблені доходи. Високим є державний борг у % від ВВП (113 місце), який на жаль щорічно зростає. На жаль, на тлі деградації реальної економіки в країні спостерігається високий рівень організованої злочинності, про що свідчить 118 місце країни за показником «Кримінальні ринки» (термін «стосується незаконної торгівлі товарами, яка є одним із трьох стовпів Глобального індексу організованої злочинності (Global Organized Crime Index)).

Також до складу показників цього стовпа входять деякі показники, що характеризують *сталий розвиток країн*. І за цими показниками Україна має проблеми (наприклад, частка відновлюваних джерел енергії – 122 місце; захищена земна поверхня – 95 місце; викиди CO₂, пов'язані з внутрішнім кінцевим попитом на душу населення - 95 місце; Споживання на душу населення риби та червоного м'яса – 84, 83 місця).

Капітальна рента. Негативна динаміка спостерігається у створених для існування підприємств фінансово-інвестиційних умовах: висока інфляція та її зростання (Інфляція - відхилення від оптимального рівня) - 126 місце, несприятливий інвестиційний клімат, про що свідчить низький рівень індексу валових інвестицій - 139 місце, індексу

фінансових ринків - 91 місце.

При більш детальному аналізі за складовими показників кожного з дванадцяти стовпів окремо, можна виділити й інші болючі позиції.

Захват держави. На жаль, традиційно високим в Україні є рівень корупції. Місце України серед 151 країн за складовими «політична корупція» та «контроль корупції» - відповідно, - 87, 96.

Викликає занепокоєння зростання рівня соціально-економічної нерівності в країні, який вимірюється в EQx на основі коефіцієнту Джині за розподілом чистого національного багатства (вимірює, наскільки нерівномірно розподілені активи, на відміну від доходів, у суспільстві) та його динаміки за останні три роки. Сам рівень соціальної нерівності в Україні є середнім - 56 місце. Але динаміка показника досить велика – 144 місце.

Домінування в галузях. В цьому стовпчику автори EQx ще раз звертаються до вимірювання організаційної злочинності, користуючись даними Global Organized Crime Index. Тут використовують показник - злочинні суб'єкти (CRA). Цей компонент спеціально оцінює організаційний потенціал, рівень складності та вплив злочинних груп. За цим показником Україна займає 119 місце, що свідчить про великий вплив на соціально-економічний й політичний розвиток країни, бізнесу злочинних угруповань. На жаль, прогрес злочинності часто корелює з воєнними діями та певним хаосом в управлінні.

Вплив воєнних дій на розвиток окремих галузей економіки видно з такого показника, як «військові витрати, % ВВП» - 135 місце за даним звіту 2023 року (в 2024 дані відсутні).

Домінування фірм. В цьому стовпчику хотілося б звернути увагу на два показники. Перший є індикатором підприємницької активності і ділового середовища. Це - щільність малих та середніх підприємств (SMEs per 1,000 people) – 86 місце.

Другий - багатство мільярдерів у % від ВВП - 122 місце. Мільярдери забирають собі більший шматок пирога, залишаючи меншу частину іншим людям. Останній підтверджує низьку якість еліт України (хоча за даними рейтингів 2021-2025 рр.) еліти України позиціонуються як еліти середньої якості. Але ж при цьому країна знаходиться за даними Elite Quality Report 2025 поряд з Сьєрра-Леоне (113) та Екваторіальною Гвінеєю (115).

Перерозподіл доходів (ресурсів). В цьому стовпчику ми можемо побачити як держава використовує надані їй ресурси від таких економічних акторів як підприємства, підприємці а також найманих працівників, спрямовуючи їх у т.ч. на утримання апарату управління та фінансування соціальних галузей (у першу чергу освіта, охорона здоров'я). Саме від якості управління державними фінансами залежить стан людського капіталу держави, а отже й теперішніх й майбутніх кадрів підприємств. В цьому стовпчику критичними є два показники – загальні державні витрати у % від ВВП (відхилення від оптимального рівня) – 115 місце та регіональний перерозподіл у % від держбюджету – 110 місце.

Окремо хотілося проаналізувати блок, який безпосередньо пов'язаний із середовищем здійснення підприємницької діяльності. В нього можливо включити показники стовпчиків «Творче руйнування» та «Рента виробника».

Стовпчик «Творче руйнування» характеризує здатність економіки до інновацій та заміни застарілих структур. На, жаль не усі показники, які входять до складу стовпчика є наявними для України. Крім того, один із основних показників - Entrepreneurship Global Entrepreneurship and Development Index (GEDI) останній раз було розраховано в 2021 році. Індекс є інструментом, який вимірює та ранжує країни на основі їхніх підприємницьких екосистем. GEDI оцінює якість процесів формування бізнесу, враховуючи індивідуальні та інституційні фактори, а також аналізує підприємницькі настрої,

прагнення та активність. Метою GEDI є забезпечення комплексного розуміння економічного розвитку шляхом врахування контекстуальної природи розвитку бізнесу. За даними 2021 р. Україна займала в цьому рейтингу 68 місце. Але під впливом війни рейтинг міг погіршитись. Цей показник дещо перетинається із рейтингом відкритості країни до бізнесу, який входить до складу стовпчику «Рента виробника». За цим показником Україна займає 83 місце. Розвиток підприємництва тісно пов'язаний із доступністю венчурного капіталу та фінансуванням науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). За цими показниками Україна займає, відповідно, 71 та 79 місця серед 151 країн світу.

Начеб то усі показники посередині рейтингу, але для розвитку відповідального підприємництва, особливо в скрутних умовах недостатньо (це на рівні таких країн як Албанія, Молдова, Грузія, Руанда, Того, Ямайка, Ботсвана).

Рента виробника. В цьому стовпчику з точки зору характеристики клімату соціально відповідальної діяльності в країні можуть бути використані показники, які характеризують пряме іноземне інвестування (прямі іноземні інвестиції у % до ВВП у поточному році та в середньому за 3 роки), адже це характеризує певну довіру до країни. Україна у рейтингу за цим показником знаходиться, відповідно на 112 та 87 місцях.

Яким чином якість еліт, у т.ч. їх соціальна відповідальність, впливає на конкурентоспроможність підприємств та їх соціально відповідальну поведінку? Теоретичні позиції.

Як ми зазначали, саме еліта через «нав'язування своїх уподобань» (термін авторів EQ) створює певні соціально-економічні, бізнес-моделі, які орієнтовані переважно на створення вартості (цінності) або на їх вилучення й

отримання різних видів ренти, створює або захоплює інститути держави, формує середовище існування підприємств (правове, соціально-економічне, політичне). Це все впливає на усі параметри стани та прояви діяльності підприємств, у т.ч. конкурентоспроможність та соціальну відповідальність.

Крім цього еліта суттєво впливає на формування та збереження або трансформацію соціокультурного середовища, створюючи відповідні моделі, типи-зразки поведінки для всього суспільства, у т.ч. керівників підприємств, зразки прийняття управлінських рішень, вирішення ключових моральних дилем, які виникають в економічній діяльності (види економічних моральних дилем були розглянуті нами у відповідній публікації [17]). Ці типи-зразки поведінки з точки зору їх мотивації можуть бути морально відповідальними, соціально-відповідальними (з екстернальною чи прагматичною мотивацією), безвідповідальними [17].

Саме мотиваційна та поведінкова складові якості еліт досить сильно впливають на мотивацію соціально відповідальної поведінки керівників підприємств (не еліти за термінологією авторів елітної економічної теорії) і поведінку підприємств як економічних акторів. Але на це майже не звертають увагу у вітчизняних економічних дослідженнях, зосереджуючись в основному на економічних та правових важелях впливу держави на СВП.

Натомість, автори елітарної теорії економічного розвитку [18] й індексу якості еліт, наголошують на необхідності формування трансформаційного лідерства - лідерів, які будуть спроможними змінювати соціально-економічні (бізнес) моделі на такі, що орієнтовані на створення, інновації, національні інтереси та розвиток людського потенціалу.

Також досить популярною в західному менеджменті, не тільки в теоретичному, але й в практичному

розрізі, в останні роки стала *концепція морального лідерства*. Взагалі *поведінковий аспект економічних процесів*, що відбуваються на макро- та мікро- рівнях, прийняття управлінських рішень, в т.ч. морально та соціально відповідальних, досить серйозно, з практичним спрямуванням розглядається в таких між- й навіть трансдисциплінарних напрямках, як економічна психологія та поведінкова економіка [19].

В *мікроекономічному економічному вимірі* створене соціально-економічне середовище, пануючі бізнес-моделі впливають на собівартість, обсяги та види продукції (послуг), валовий дохід, прибуток, рентабельність. Це видно, наприклад, через те як монополізація та контроль інфраструктурних, у т.ч., енергетичних галузей, захоплених певними елітними групами, впливає на формування цін на їх продукцію, відповідно, усі економічні показники діяльності підприємств, їх *конкурентоспроможність*, особливо на міжнародних ринках.

Моделі й якість регулювання ринку праці, якість регулювання освіти й науки, медицини (створення законодавства, захоплення ключових керівних посад у цих галузях, регулювання фінансових потоків, формування контрольних оціночних критеріїв діяльності) впливають на наявність та якість людського потенціалу в національній СЕС. І якщо регулювання не відповідає потребам громадян, підприємств, розвитку СЕС, в системі спостерігається високий рівень експлуатації праці (прояв сучасного рабства – безвідповідальності еліт й керівників підприємств), зниження рівня життя й високий рівень втечі якісних трудових ресурсів й мізків. Відповідно, вітчизняні підприємства мають кадровий голод, що *негативно впливає на їх конкурентоспроможність*.

Нестача доступних джерел фінансування підприємницької діяльності, венчурного капіталу й фінансування

НДДКР впливає на параметри інноваційного розвитку підприємств, *знижуючи їх конкурентоспроможність*.

Несприятливе соціально-економічне середовище може спонукати керівників підприємств, заради виживання або зростання прибутку *до підвищеної експлуатації працівників, порушення екологічних норм, випуску неякісної продукції (це, на жаль є поширеною тенденцією), що є проявом безвідповідальної поведінки*.

Соціокультурне середовище, на створення якого впливає еліта, продукує певні психологічні моделі управління керівників, зразки цінностей підприємств, організаційної культури взагалі. Наприклад, якщо еліта, в першу чергу державні службовці й бізнес-лідери, намагаються створювати в суспільстві культуру неприйняття корупції культуру доброчесності, ця тенденція поширюється на підприємства різних розмірів та форм власності [20].

Вплив критичних показників якості вітчизняних еліт на конкурентоспроможність та соціально відповідальну поведінку керівників підприємств, відповідно – підприємств як економічних акторів.

Політична влада. Захоплення влади (вплив на державні інститути, регуляторні органи, ключові посади) заради отримання власної вигоди, а не національних інтересів, в т.ч. інтересів національного бізнесу, призводить до створення нерівних, непрозорих, нечесних правил гри, корупції, сірого ринку праці та нового економічного рабства, зростання соціальної нерівності. Це де мотивує, певним чином обмежує, керівників підприємств відносно дотримання соціально відповідальної поведінки, як через дію економічних, так і психологічних чинників. Наприклад, корупція призводить до збільшення витрат та до звикання до протиправного та аморального способу дій. Розвиток неформальної економіки – до нерегульованої праці (високої

експлуатації працівників, їх соціальної незахищеності).

Економічна влада. Рентоорієнтовані бізнес-моделі, створені вітчизняною елітою, не можуть спонукати економічні нееліти, тобто керівників звичайних підприємств дотримуватись соціально відповідальної поведінки.

Низька складність економіки з орієнтацією на розвиток ресурсних галузей, поряд із низьким рівнем венчурного фінансування, фінансування НДДКР, взагалі, не досить сприятливим кліматом щодо розвитку підприємницької ініціативи, негативно впливає на можливості інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, що є умовою їх конкурентоспроможності. Також знижує конкурентоспроможність підприємств високий рівень монополізму, з відповідним контролем галузей та підприємств монополістів з боку еліт.

Політична цінність. Несприятлива для розвитку підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, фіскальна політика, високий рівень державного боргу та його зростання (фактор, який буде діяти для минулих поколінь) негативно впливають на потенціал конкурентоспроможності вітчизняних підприємств

Невисока якість управління державними фінансами, високий рівень організаційної злочинності, в т.ч. з участю держпосадовців, призводять до перетікання великих грошових потоків бюджетних коштів до приватних осіб – представників еліти. Це негативно впливає на фінансування соціальних галузей, у т.ч. знижуючи рівень розвитку кадрового потенціалу і в довгостроковій перспективі - конкурентоспроможність підприємств. Також розвиток організаційної злочинності негативно впливає на соціальну відповідальність на усіх рівнях.

Економічна цінність. Бізнес-моделі створення цінностей на трьох ринках (товари й послуги, капітал, праця), запропоновані вітчизняною елітою, знижують потенціал

конкурентоспроможності національних підприємств адже породили високу інфляцію та її зростання, несприятливий інвестиційний клімат, високий рівень безробіття, відтік кадрів та відтік мізків.

Загальний клімат безвідповідального ставлення до людини (економічне рабство, відтік кадрів) та до природних ресурсів (про це, зокрема свідчать низькі позиції у показниках сталого розвитку, які входять до складу EQx), який також на жаль, поки панує, не сприяє як розвитку соціально відповідальної поведінки, так і потенціалу конкурентоспроможності підприємств.

Типи еліт. Автори методології оцінки якості еліт пропонують досить цікаву структуру «Стан еліт» або іншою мовою типізацію еліт, які діють в економіці держав, впливаючи певним чином на стан СЕС. У контексті нашого дослідження необхідно з'ясувати, який саме тип еліт домінує в Україні та якими є наслідки цього домінування.

Теоретична основа. Типізація еліт, відповідно, їх поведінки в СЕС, формується за допомогою сполучення значень двох субіндексів EQx – «Влади» (Power) та «Цінності» (Value), які характеризують ступінь створення вартості в діапазоні від високого до низького рівнів.

Важливо, що структура «Стан еліт» враховує взаємодію сьогодення з майбутнім, оскільки вона відображає той факт, що владу можна перетворити на видобуток цінності. Адже вилучення чи створення вартості потребує влади. Як політичної, так і економічної. Тому влада в цій структурі подається як та, що має потенціал створення або вилучення вартості (цінності) у майбутньому.

У структурі (див. рис. 1) горизонтальна та вертикальна осі представляють дві часові перспективи (теперішній час та майбутнє), і тому кожна країна опиняється в положенні, яке фіксує інформацію про сьогодення (через цінність) та майбутнє (через владу).

Показники країн розміщуються в

системі координат X та Y матриці 2x2 за субіндексами влади та цінності. Завдяки цьому можливо не тільки побачити стан або тип еліт в певній країні, але зробити поточну й перспективну оцінку розвитку країни.

Структуру «Стан еліт» найкраще

зрозуміти через чотири можливі стани, які описують поведінку еліти країни з точки зору їхніх бізнес-моделей у сукупності: «конкурентна», «освічена», «рантьє» та «прагнуча» («competitive», «enlightened», «rentier», «striving»).

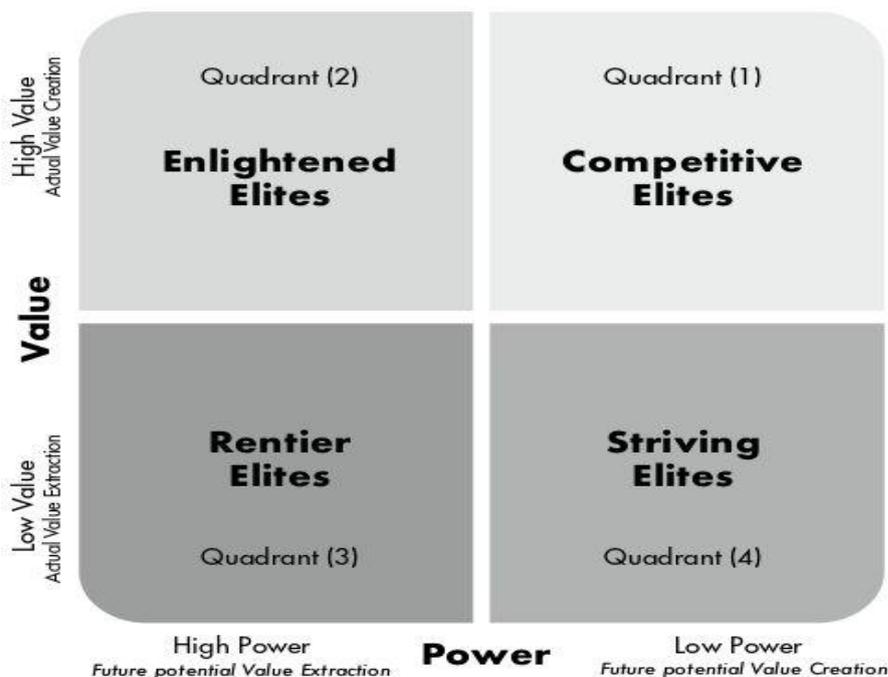

Рис. 1. Концептуальна основа типів еліт [12]

Квadrant 1 розглядає «конкурентні еліти» в ситуації, яка найбільше нагадує вільний ринок. Цей стан СЕС характеризується короткочасними циклами панування високоінноваційних та прибуткових елітних груп, які швидко змінюють одна одну. Якщо змагання між елітами є цивілізованими, воно призведе до створення безлічі суспільних благ, що, у свою чергу, призведе до розвитку людства та економіки. Технологічні можливості використовуються, а довгострокове економічне зростання максимізується та обмежується лише людською здатністю до інновацій.

На нашу думку, в реальному житті таке цивілізоване змагання еліт майже неможливе, що обумовлене природою капіталістичної системи та людською природою (прагнення до влади та грошей

може стати нерегульованим). І тому поряд із наявністю в кількох країнах світу, як це показують звіти про EQx за 2021-2025 рр [12-16], такого типу еліт, ситуація в економіці й суспільстві цих країн має багато проблем, обумовлених саме конкурентною поведінкою елітних груп.

До країн, які мають «конкурентні еліти», згідно із звітами останніх років відносять, наприклад, Сполучені Штати, Китай, Скандинавські країни, Германію, ін.

У квадранті 2 розташовуються освічені еліти, які домінують у СЕС країни, маючи реальну владу. Ці елітні коаліції утримуються від вилучення цінності, незважаючи на здатність отримувати ренту, і натомість обирають бізнес-моделі, що створюють цінність. Тому ці еліти і називають освіченими.

Держава «освічених еліт» – це

держава, де еліти є дуже впливовими, і такими, що створюють значну цінність.

До країн, які мають такі еліти, згідно із звітами останніх років відносять досить невелику кількість країн, наприклад, Саудівську Аравію, Кувейт, Сенегал, Киргизстан, М'янму ін.

У квадранті 3 представлені «еліти-рантьє». Такі еліти є високодомінуючими та впливовими і мають консолідовані бізнес-моделі вилучення цінності. Захопивши важелі влади та подолавши опір продуктивних сил, еліти створили інституції, які сприяють їхнім бізнес-моделям за рахунок дедалі деморалізованіших нееліт, які мають мало стимулів інвестувати в діяльність зі створення цінності.

До країн, які мають такі еліти, згідно із звітами останніх років відносять, наприклад, Пакистан, Мавританію, Зімбабве, Росію, ін. Українські еліти також відносять або до цієї групи або до останньої, четвертої групи.

В квадраті 4 розташовані еліти з низьким рівнем влади (політичні й економічні угруповання або центри сили, групи, які прагнуть стати елітами з високим рівнем влади, але поки що її не мають). Такі елітні групи конкурують за ренту, а бізнес-моделі створення вартості в СЕС взагалі відсутні, що створює ризики для держави й бізнесу з усіх сторін. В державі «еліт, що прагнуть (до влади)» склалась за термінологією Асемоглу та Робінсона ситуація «відсутнього Левіафана» [цит. за 12]. Вона характеризується значною нестабільністю, з наявністю амбітних еліт, чия погоня за рентою є реальною, але (поки що) не масштабувалася. Нові групи інтересів беруть участь у вселякій боротьбі за домінуючі позиції, які дозволять їм формувати інститути та, у свою чергу, захищати та консолідувати свої бізнес-моделі.

Ситуація «відсутнього Левіафана» описує суспільство, у якому держава неефективна і не здатна виконувати свої основні функції. Це призводить до послаблення влади, конфліктів, відсутності координації та нездатності забезпечувати суспільні блага до хаосу та розпаду. Це країни з розмитими кордонами чи кількома центрами сили.

До країн, які мають такі еліти, згідно із звітами останніх років відносять, наприклад, Аргентину, Намібію, Індію (але ця країна наближається до першої групи), Південна Африка (еліти цієї країни, як і України на межі 3,4 груп).

Як же характеризують автори звітів EQx тип еліт, які панують в Україні? В таблиці 4 ми навели значення як індексу EQx і його субіндексів (Power - Value) та визначили тип еліт України за звітами 2021-2025 рр.

Україна була включена до розрахунку EQx з 2021 р. За індексом якості еліт EQx Україна з 2021 по 2025 рр. знизилася свою позицію в групі еліт середньої якості, перейшовши з 76 на 114 місце, і зараз (2025) знаходиться поряд з Сьєрра-Леоне (113) та Екваторіальною Гвінеєю (115).

Як бачимо, еліти України – це або «еліти-рантьє» або «прагнучі еліти». Такі еліти не можуть привести економіку та суспільство до процвітання. Вони не можуть дати зразки соціально відповідальної поведінки й створити умови для конкурентоспроможності національних підприємств. Панування четвертого типу еліт підтверджується наявністю різних коаліцій, як політичних, так і економічних, які не тільки не можуть поділити сфери впливу, але породжують відсутність координації та нездатність забезпечувати суспільні блага, призводять до хаосу та розпаду економіки, суспільства, держави.

Таблиця 4

Значення індексу EQx і його субіндексів та тип еліт України, складено за [12-16].

Рік	Значення: місце (бал)			Тип еліт
	EQx	Sub-Indices Power (I)	Sub-Indices Value (II)	
2021	76 (47.3)	85 (45.3)	76 (48.2)	на межі між «елітами-рантьє» та «прагнучими елітами»
2022	86 (46.6)	79 (45.5)	90 (47.1)	на межі між «елітами-рантьє» та «прагнучими елітами»
2023	73 (47.1)	53 (51.1)	115 (45.1)	вектор до «прагнучої еліти»
2024	108 (44.7)	55 (51.2)	138 (41.5)	вектор до «прагнучої еліти»
2025	114 (43.8)	60 (49.9)	138 (40.7)	на межі між «елітами-рантьє» та «прагнучими елітами»

Необхідні зміни. Отже, з аналізу індексу якості еліт України за дванадцятьма стовпами та визначення типів еліт в динаміці 2021-2025рр. ми бачимо відповідні загрози щодо розвитку національної економіки та конкурентоспроможності підприємств, мотивації вітчизняного бізнесу до соціально відповідальної поведінки. І вони пов'язані не тільки з низькою якістю інституцій, а у першу чергу з невисокою якістю еліт (політиків, державних управлінців, власників великого бізнесу), мотивованих на отримання власних вигод, а не розвиток національної СЕС.

Тому напрями змін вимагають не тільки інституційних реформ, але формування трансформаційного й морального лідерства та культури доброчесності в бізнесі та суспільстві.

Слід зазначити, що автори *елітної економічної теорії (ETED)*, яка є теоретичним підґрунтям індексу EQx, вважають нелегкою справою будівництва бізнес-моделей на основі етичних норм адже дилема мораль-прибуток, на практиці найчастіше вирішується за рахунок поступок моральних норм. «У більшості випадків еліти, які прагнуть максимізації доходів в межах функції корисності, не будуть стримувати себе самостійно по причині моральних чи релігійних норм, навпаки праведні *наративи* будуть використані для

прикриття присвоєння цінностей» [18, с. 404].

Але місце для моралі в економіці все ж є, коли засновники бізнесу мають на меті соціальні цілі й не прагнуть досягнути швидких прибутків, але розраховують на довгостроковий успіх і добру репутацію. Так вважають і автори елітної економічної теорії.

Взагалі ця теорія для нас є досить спірною в частині її парадигми, що заснована на певних філософських поглядах (зокрема, баченні людини як соціобіологічної істоти, без головного - духовного виміру), поглядах на поведінку людини в економіці (в основі - теорія раціонального вибору, утилітаризм). Авторський погляд відображує риси капіталістичної системи й рухається в напрямі будівництва, на їх думку, найменшого зла – інклюзивного капіталізму (що є досить спірною).

На жаль, в капіталістичній системі головним рушієм бізнесу є зростання доходів, прибутку, тому при зростанні конкурентної боротьби й незацікавленості еліт в дотриманні соціальних цілей, національних інтересів, бізнес-моделі отримання вартості не орієнтовані на дотримання моральних норм, а соціальна відповідальність діє, коли це вигідно бізнесу. Це усвідомлюють і автори ETED. Але вони роблять ключову помилку на рівні парадигми. І ніяк не враховують

соціокультурні особливості різних національних СЕС. І цим питанням варто присвятити окрему публікацію.

Наші ідеї про зміни в соціально-економічних системах на основі сполучення двох складових - по-перше, на основі зміни ментальних моделей менеджменту, у т.ч. цілей, цінностей, моральних норм керівників усіх рівнів, та створення критичного управлінського потенціалу [20]; а по-друге через створення системи політекономічних стимулів моральної економічної поведінки (анти стимулів неморальної) [21] в якійсь мірі повторюють автори елітної економічної теорії. Вони відмічають, що «етичні міркування є як глибоко особистими, так і мають виникати на рівні елітної системи, перед тим, як стати інституціонізованими та діючими через структуру стимулів політичної економії» [18, с. 405].

Питання формування культури доброчесності в бізнесі та суспільстві ми вже розглядали у публікаціях, це ще буде перспективою наших подальших досліджень, як і питання формування трансформаційного й морального лідерства.

Висновок. Отже, EQx, за визначенням авторів інднесу, є аналітичним інструментом, який відображає здатність національних еліт сприяти довгостроковому економічному розвитку та ефективному створенню суспільної цінності. Але за допомогою цього інструменту можливо аналізувати середовище формування конкурентоспроможності та соціальної відповідальності національних підприємств, як це ми й зробили у цій публікації.

Еліти впливають на створення соціально-економічних стратегій та політик, інститутів суспільства, можуть займати ключові держпосади своїми прихильниками. Через це вони регулюють соціально-економічні процеси й ринки та контролюють національні ресурси всіх видів. Також еліти впливають на

створення соціокультурного середовища і через це на моделі менеджменту, поведінку керівників підприємств.

Якщо еліти створили інституційні, регуляторні умови існування національних підприємств, керуючись власною вигодою, а не національними інтересами, це знижує потенціал конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, негативно впливає на формування соціально відповідальної поведінки. Сильні керівники національних підприємств намагаються розвивати свій бізнес за рахунок виходу на зовнішні ринки тих країн, де для бізнесу створені більш чесні та прозорі правила гри.

Україна, яка мала величезні ресурси й потенціал розвитку за індексом якості еліт опинилась поряд з таким державами як Сьєрра-Леоне Екваторіальна Гвінея. На це вплинула позиція українських еліт, які за своїм типом є рентоорієнтованими або прагнучими до влади за будь яку ціну.

Як показав детальний аналіз якості еліт України за дванадцятьма стовпами EQx за останні п'ять років сформовані досить несприятливі умови розвитку національної економіки та конкурентоспроможності підприємств, мотивації вітчизняного бізнесу до соціально відповідальної поведінки.

При формуванні стратегій національних підприємств керівникам необхідно враховувати ці характеристики середовища національної СЕС, що створюють загрози конкурентоспроможності та соціально відповідальної поведінки підприємств.

Оскільки загрози для соціальної відповідальності та конкурентоспроможності пов'язані не тільки з низькою якістю інституцій, а у першу чергу з невисокою якістю еліт, мотивованої на отримання власних вигод, а не розвиток національної СЕС, напрями змін вимагають не тільки інституційних реформ, але формування трансформаційного й морального лідерства та культури доброчесності в

бізнесі та суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ:

1. Alice H. Amsden, Alisa DiCaprio, James A. Robinson (2013) The Role of Elites in Economic Development. *WIDER Studies in Development Economics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199659036.003.0001> (дата звернення: 12.10.2025).
2. Федорчук В. (2024) Майже 91% підприємств в Україні відновили роботу з початку війни. Головне з дослідження програми розвитку ООН (UNDP): URL: <https://forbes.ua/news/mayzhe-91-pidpriemstv-v-ukraini-vidnovili-robotu-z-pochatku-viyni-golovne-z-doslidzhennya-programi-rozvitku-oon-undp-20022024-19340> (дата звернення: 14.11.2025).
3. Casas i Klett, Tomas and Cozzi, Guido and Diebold, Celine and Zeller, Camille (2020) Measuring Elite Quality. MPRA Paper No. 102068. URL: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/102068/> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Frequently Asked Questions (FAQs). URL: <https://elitequality.org/faq/> (дата звернення: 12.10.2025).
5. Компанієць, В.В., Бела О.О. (2024). Мотивація соціально-відповідальної діяльності бізнесу (Аналіз досліджень західних науковців). *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 326 (1), 341-349. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-54><https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/669>.
6. Corporate sustainability and responsibility URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en (дата звернення: 22.11.2025).
7. Бела О.О. (2025). Якість національних еліт: зміст концепції, оцінка впливу на конкурентоспроможність економіки, соціальний прогрес та сприйняття корупції. *Наукові перспективи* № 10 (64). Серія «Економіка» С.410 – 432
8. Ease of Doing Business rankings. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings> (дата звернення: 22.11.2025).
9. B-Ready 2024 замість Doing Business. URL: <https://www.libertyinstitute.org/articles/b-ready-2024-zamist-doing-business> (дата звернення: 22.11.2025).
10. Global Entrepreneurship Index. URL: <http://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index/> (дата звернення: 22.11.2025).
11. GLOBAL REPORT PRESS RELEASE URL: <https://www.gemconsortium.org/reports/latest-global-report> (дата звернення: 22.11.2025).
12. Casas, T., Cozzi, G. (2024) Elite Quality Report 2024: The Sustainable Value Creation of Nations. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4779686 (дата звернення: 22.10.2025).
13. Casas, T., Cozzi, G. (2021) EliteQualityReport 2021: Country Scoresand Global Rankings. URL: <https://ssrn.com/abstract=3845376> (дата звернення: 22.10.2025).
14. Casas, T., Cozzi, G. (2022) EliteQualityReport 2022: Country Scoresand Global Rankings. URL: (дата звернення: 22.10.2025).
15. Casas, T., Cozzi, G. (2023) EliteQualityReport 2023: Country Scoresand Global Rankings. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4418550 (дата звернення: 22.10.2025).
16. Casas, T., Cozzi, G. (2025) Elite Quality Report 2025: The Sustainable Value Creation of Nations. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5241721 (дата звернення: 22.10.2025).
17. Компанієць, В.В., Бела О.О. Моральні дилеми в економічних відносинах: природа, види, фактори поведінки, рішення (підхід духовно-моральної детермінації). *Вісник економіки*

транспорту і промисловості. 2022. № 78-79. с. 189-205. URL: <https://kart.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/78-79-1.pdf>.

18. Casas-Klett, Tomas. (2025) *Towards an Elite Theory of Economic Development: An Inquiry into Sustainable Value Creation*, De Gruyter. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110734638> (дата звернення: 22.11.2025).

19. Компанієць В. В. Економічна психологія та поведінкова економіка: особливості генезису, змісту, тенденцій розвитку сучасних міждисциплінарних напрямів в зарубіжній та вітчизняній науці. Вісник економіки транспорту і промисловості, 2025. № 89. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330752>.

20. Компанієць В. В. Управління розвитком соціально-економічних систем у духовно-моральному та соціокультурному вимірі. Частина 2. Якість управління соціально-економічними системами: духовно-моральні та культурні пріоритети (на прикладі залізничного транспорту): монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2012. – 296 с.

21. Компанієць В. В. Моральні основи економіки та підприємницької діяльності: підручник. Харків: УкрДУЗТ, 2018. – 455 с URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/2425>

REFERENCES

1. Alice H. Amsden, Alisa DiCaprio, James A. Robinson (2013) The Role of Elites in Economic Development. *WIDER Studies in Development Economics*. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199659036.003.0001>

2. Fedorchuk V. (2024) Mayzhe 91% pidpryyemstv v Ukrayini vidnovyly robotu z pochatku viyny. Holovne z doslidzhennya prohramy rozvytku OON (UNDP) [Almost 91% of enterprises in Ukraine have resumed work since the beginning of the war. Highlights from the study by the United Nations Development Program (UNDP)] URL: <https://forbes.ua/news/mayzhe-91->

[pidpriemstv-v-ukraini-vidnovyly-robotu-z-pochatku-viyni-golovne-z-doslidzhennya-prohrami-rozvitku-oon-undp-20022024-19340](https://forbes.ua/news/mayzhe-91-pidpriemstv-v-ukraini-vidnovyly-robotu-z-pochatku-viyni-golovne-z-doslidzhennya-prohrami-rozvitku-oon-undp-20022024-19340)

3. Casas i Klett, Tomas and Cozzi, Guido and Diebold, Celine and Zeller, Camille (2020) Measuring Elite Quality. *MPRA Paper* No. 102068. URL: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/102068/>

4. Frequently Asked Questions (FAQs). URL: <https://elitequality.org/faq/>

5. Kompaniyets', V.V., Bela O.O. (2024). Motyvatsiya sotsial'no-vidpovidal'noyi diyal'nosti biznesu (Analiz doslidzhen' zakhidnykh naukovtsiv). [Motivation of socially responsible business activity (Analysis of research by Western scientists)] *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 326 (1), 341-349. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-54><https://heraldes.khmnmu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/669>.

6. Corporate sustainability and responsibility URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en

7. Bela O.O. (2025). Yakist' natsional'nykh elit: zmist kontseptsiyi, otsinka vplyvu na konkurentospromozhnist' ekonomiky, sotsial'nyy prohres ta spryynyattya koruptsiyi. [The quality of national elites: the content of the concept, assessment of the impact on the competitiveness of the economy, social progress and perception of corruption.] *Scientific Perspectives* No. 10 (64). Series "Economy" P.410 – 432

8. Ease of Doing Business rankings. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings>

9. B-Ready 2024 замість Doing Business. URL: <https://www.libertyinstitute.org/articles/b-ready-2024-zamist-doing-business>

10. Global Entrepreneurship Index. URL: <http://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index/>

11. GLOBAL REPORT PRESS RELEASE URL:

<https://www.gemconsortium.org/reports/latest-global-report>

12. Casas, T., Cozzi, G. (2024) Elite Quality Report 2024: The Sustainable Value Creation of Nations. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4779686

13. Casas, T., Cozzi, G. (2021) EliteQualityReport 2021: Country Scoresand Global Rankings. URL: <https://ssrn.com/abstract=3845376>

14. Casas, T., Cozzi, G. (2022) EliteQualityReport 2022: Country Scoresand Global Rankings. URL: <https://papers.ssrn.com/>

15. Casas, T., Cozzi, G. (2023) EliteQualityReport 2023: Country Scoresand Global Rankings. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4418550

16. Casas, T., Cozzi, G. (2025) Elite Quality Report 2025: The Sustainable Value Creation of Nations. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5241721

17. Kompaniyets', V.V., Bela O.O. (2022) Moral'ni dylemy v ekonomichnykh vidnosynakh: pryroda, vydy, factory povedinky, rishennya (pidkhid dukhovno-moral'noyi determinatsiyi). [Moral dilemmas in economic relations: nature, types, behavioral factors, solutions (spiritual-moral determination approach)]. *Bulletin of the Economy of Transport and Industry*. No. 78-79. pp. 189-205. URL: <https://kart.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/78-79-1.pdf>.

18. Casas-Klett, Tomas. (2025) *Towards an Elite Theory of Economic*

Development: An Inquiry into Sustainable Value Creation, De Gruyter. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110734638>

19. Kompaniyets' V. V. (2025) Ekonomichna psykholohiya ta povedinkova ekonomika: osoblyvosti henezysu, zmistu, tendentsiy rozvytku suchasnykh mizhdystsyplynarnykh napryamiv v zarubizhniy ta vitchyznyaniy nausti [Economic psychology and behavioral economics: features of the genesis, content, and development trends of modern interdisciplinary directions in foreign and domestic science]. *Bulletin of Transport and Industry Economy*, No. 89... DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330752>.

20. Kompaniyets' V. V.(2012) *Upravlinnya rozvytkom sotsial'no-ekonomichnykh system u dukhovno-moral'nomu ta sotsiokul'turnomu vymiri. Chastyna 2. Yakist' upravlinnya sotsial'no-ekonomichnymy systemamy: dukhovno-moral'ni ta kul'turni priorytety (na prykladi zaliznychnoho transportu): monohrafiya* [Management of the development of socio-economic systems in the spiritual-moral and socio-cultural dimension. Part 2. Quality of management of socio-economic systems: spiritual-moral and cultural priorities (on the example of railway transport): monograph.] Kharkiv: UkrDAZT, 2012. – 296 p.

21. Kompaniyets' V. V. *Moral'ni osnovy ekonomiky ta pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti: pidruchnyk* [Moral foundations of economics and entrepreneurial activity: textbook]. Kharkiv: UkrDUZT, 2018. – 455 p. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/2425>

Стаття надійшла 3.12.25

Стаття прийнята до друку після рецензування 15.12.25